

ВІДГУК

офіційного опонента

Вовк Ольги Ігорівни

на дисертаційну роботу Білас Юлії Валеріївни

«Життєвий шлях, творчий доробок та громадська діяльність

С. В. Пилипенка (1891–1934 рр.)»,

представлену на здобуття наукового ступеня доктора філософії

за спеціальністю 032 – Історія та археологія

Актуальність теми

У сучасному світі до біографістики привертається особлива увага. В епоху інформаційного перенасичення історії окремих особистостей стають своєрідними маяками. Вивчення життєвого шляху діячів дає змогу краще розуміти закономірності суспільних процесів минулого і сьогодення, черпати натхнення та знаходити відповіді на актуальні питання сьогодення.

Біографічні дослідження сприяють збереженню національної пам'яті, формуванню ідентичності та патріотизму. Вони розкривають внесок особистостей у розвиток культури, освіти і науки, показуючи складний і часто суперечливий шлях становлення нації. Крім того, біографістика має значний виховний потенціал. Аналіз життєвих криз та шляхів їх подолання, приклад служіння суспільству та відданості своїм ідеалам формують ціннісні орієнтири, нагадують про важливість моральних принципів та відповідальності перед суспільством.

Одним із діячів доби «розстріляного Відродження», що яскраво виявив себе на культурній та громадській нивах, став Сергій Володимирович Пилипенко (1891–1934). Саме йому присвячена дисертацію Ю. В. Білас. Постать С. В. Пилипенка є яскравою та вагомою в загальноукраїнському контексті, але особливо важливою вона є для Харкова і Харківщини, оскільки саме тут розгорнулася його найактивніша професійна діяльність. Це дослідження заповнює існуючу лакуну у розумінні значення С. В. Пилипенка в історії України, оскільки донині його постать розглядалася переважно в контексті розвитку українського літературного процесу (див. розвідки М. Г. Жулинського, Ю. І. Коваліва, Л. Ф. Хінкулова та ін.), а

дисертантка висвітлила персональний внесок цього діяча у розвиток українського соціокультурного середовища першої третини ХХ ст.

Тема дисертації пов'язана з науково-дослідною роботою «Розвиток науки, освіти та культури Слобідської України другої половини ХІХ ст. – початку ХХІ ст.» (ДР № 0122U201252), яка реалізується на кафедрі українознавства, культурології та історії науки Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут» і в якій Ю. В. Білас брала участь як виконавиця окремих розділів.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих в дисертаційній роботі.

Положення та висновки, наведені в дисертаційній роботі Ю. В. Білас, у достатній мірі обґрунтовані як з наукового, так і з практичного поглядів. Обґрунтованість отриманих у роботі наукових положень, висновків і рекомендацій базується на використанні комплексу загальнонаукових та спеціально-історичних методів. Дослідження виконане в руслі сучасної історичної біографістики, воно ґрунтується на принципах об'єктивності, історизму, системності та всебічності.

Результати дослідження упроваджені у практичне використання як у галузі підготовки майбутніх фахівців, так і в музейній сфері, спрямованій на реалізацію просвітницької місії.

Достовірність результатів досліджень.

Теоретичні узагальнення дисертації знаходять підтвердження у результатах зіставлення та верифікації інформації, отриманої з проаналізованого авторкою комплексу історичних джерел, що дозволяє досягти високого ступеня достовірності результатів.

Наукові результати дисертації застосовані у музейно-виставковій сфері та в освітньому процесі вищої школи.

До основних нових наукових результатів дисертації слід віднести наступне:

– вперше з'ясовано передумови формування особистості і творчих здібностей С. В. Пилипенка шляхом вивчення його генеалогії та процесів навчання у гімназії та

в університеті;

– вперше виявлено, проаналізовано та систематизовано журналістську спадщину С. В. Пилипенка як історичне джерело для дослідження біографії діяча в історико-культурному контексті епохи;

– вперше схарактеризовано доробок С. В. Пилипенка у збирання та локалізацію української художньої спадщини (зокрема шевченкознавчої), підсвічено його особистий внесок у реформування українського правопису в 1928 р.;

– вперше визначено етапи і форми меморіалізації особистості С. В. Пилипенка в культурно-історичному просторі;

– удосконалено інтелектуальну біографію С. В. Пилипенка шляхом залучення невідомих та маловідомих історичних джерел.

Значимість отриманих результатів для науки і практичного використання.

Практична цінність дисертації полягає у використанні результатів досліджень:

1) у Харківському національному університеті міського господарства імені О. М. Бекетова (м. Харків), зокрема, в діяльності Музейного комплексу цього закладу вищої освіти, де з 1996 р. діє Меморіальний музей письменника та громадського діяча С. В. Пилипенка;

2) в Національному технічному університеті «Харківський політехнічний інститут» (м. Харків) на кафедрі українознавства, культурології та історії науки при викладанні курсів у підготовці бакалаврів і здобувачів ступеня доктора філософії.

Практична значущість отриманих у дисертації результатів підтверджується актами про їх впровадження.

Повнота викладення результатів досліджень в опублікованих працях.

Результати досліджень опубліковані у 15 роботах, серед яких: 4 статті у наукових фахових виданнях України (категорія Б), 11 тез у матеріалах всеукраїнських та міжнародних конференцій.

Всі роботи опубліковані дисертанткою одноосібно.

Опубліковані матеріали повністю відображають зміст дисертації та відповідають вимогам пункту 8 Порядку присудження ступеня доктора філософії та

скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою КМУ від 12.01.2022 р. №44.

Оцінка змісту дисертаційної роботи

Дисертаційна робота Ю. В. Білас складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел, 11 додатків.

У вступі обґрунтовано актуальність теми дисертації, визначено об'єкт і предмет дослідження, зв'язок дисертації з науковими програмами, сформульовані мета і конкретно-проблемні завдання, територіальні і хронологічні межі дослідження, методи дослідження, показано наукову новизну і практичне значення одержаних результатів, схарактеризовано особистий внесок здобувача у викладені положення і висновки, що виносяться на захист, наведено інформацію про опубліковані дисертанткою роботи і апробацію дослідження, а також про структуру та обсяги роботи.

У першому розділі дається детальна характеристика історіографії досліджуваної проблеми, джерельної бази і методології дослідження.

У другому розділі висвітлено життєвий шлях та становлення творчої особистості С. В. Пилипенка, що припало на межу XIX–XX ст. і досягло своєї квінтесенції у період Першої світової війни та національно-визвольних змагань українського народу.

У третьому розділі вивчено «харківський» період життя та діяльності С. В. Пилипенка, його літературну та громадську діяльність в контексті епохи 1920-х – 1930-х рр.

У четвертому розділі досліджуються репресії проти С. В. Пилипенка, що закінчилися його арештом, смертю і тривалим забуттям, а також процес повернення імені цього діяча до українського інтелектуального середовища та його меморіалізації.

Висновки до розділів та за результатами роботи сформульовані чітко та відповідають змісту дисертації.

Список джерел і літератури налічує 374 позиції, він є досить повним і включає

вітчизняні та зарубіжні публікації.

Анотація відображає основний зміст дисертації та достатньо повно розкриває наукові результати та практичну цінність роботи.

Академічна доброчесність

Порушень академічної доброчесності в дисертації та наукових публікаціях, у яких висвітлені основні наукові результати дисертації, не виявлено.

Усі результати, які винесено автором на захист, отримані самостійно і містяться в опублікованих роботах. Всі роботи, опубліковані за темою дисертації, є одноосібними, в них використані тільки ті ідеї та положення, які є результатом особистих наукових пошуків дисертантки.

По дисертаційній роботі можна зробити наступні зауваження:

В тій частині анотації, яка стосується характеристики структури роботи і змістовного наповнення її складових частин (с. 4), було би доцільно чіткіше артикулювати те, що методології дослідження спеціально присвячений окремий підрозділ першого розділу дисертації.

У розділі I авторка слушно пропонує досліджувати наявну історіографічну базу за допомогою методів аналізу і синтезу, тобто розподіляти її на складові частини і послідовно вивчати кожен з них й узагальнювати отримані внаслідок цього дані, що видається цілком обґрунтованим. Зокрема, на думку дисертантки, літературу з теми можна розподілити за періодичним, географічним і тематичним принципами, причому останній є домінуючим (с. 13). Водночас, якщо в анотації чітко сформульовані відомості про основні тематичні блоки, які виділяються всередині вказаних напрямків (с. 4), то в основному тексті роботи ця інформація подана дещо розмито, що ускладнює її цілісне сприйняття.

Також не зовсім коректним видається авторське означення окремих тематичних блоків публікацій. Зокрема, дисертантка, серед іншого, виділяє роботи, в яких відображено історичні процеси доби, в якій мешкав С. В. Пилипенко; ті, що стосуються історії розвитку українського літературного життя і трагедії Розстріляного відродження; ті, в яких відображено історію української науки кінця XIX – першої третини XX ст. (с. 4). Однак історія розвитку українського

літературного життя та історія української науки кінця XIX – першої третини XX ст. є складовими частинами загального історичного процесу тієї доби, в якій жив діяч. Тому, напевне, доцільніше було би говорити не про публікації, присвячені історичним процесам доби, а про такі, які розкривають сутність суспільно-політичних процесів досліджуваного періоду.

Аналізуючи історіографію проблеми, авторка зазначає, що нею проведений аналіз наукової та науково-популярної літератури (с. 41). Водночас варто зауважити, що науково-популярний підстиль є складовою частиною наукового стилю мовлення. Тому, на нашу думку, більш доцільно було би говорити про те, що в роботі проведено аналіз наукової (у тому числі науково-популярної) літератури.

В підрозділі 1.2, який стосується джерельної бази дослідження (с. 21–32) привертає увагу солідний перелік архівів, музеїв і бібліотек, фонди яких були опрацьовані дисертанткою. Очевидно, що назви установ і шифри фондів подані авторкою в тому форматі, якими вони були на момент роботи з ними. Водночас потрібно зауважити, що у 2022 р. (вже після повномасштабного вторгнення) Центральний державний архів громадських об'єднань і Центральний державний архів зарубіжної україніки були злиті, внаслідок чого утворився Центральний державний архів громадських об'єднань та україніки (ЦДАГОУ). Це варто було би відобразити у тексті дисертації.

Також було б корисно при висвітленні типів і видів залучених історичних джерел детальніше зупинитися на питаннях їхньої класифікації та чіткіше артикулювати їх роль у проведеному дослідженні. Наприклад, у розділі II авторка переконливо показує важливість «Іменного списку і біографій посадових осіб та вихованців» Першої Київської гімназії, яку свого часу закінчив С. В. Пилипенко. З тексту на с. 50 можна дізнатися, що інформація цього джерела дала змогу уточнити деталі біографії С. В. Пилипенка, зокрема пролити світло на його оточення часів здобуття середньої освіти. Дисертантка показує, що до цього кола входив, наприклад, майбутній відомий письменник М. К. Зеров, а на с. 81 вона підсумовує, що «навчання в Першій Київській гімназії мало позитивний вплив на розвиток творчих здібностей діяча». Зважаючи на викладене, було би доцільно дати більш розлогу характеристику іменного і біографічного списків Першої Київської гімназії як історичного джерела у відповідному підрозділі 1.2.

У підрозділі 1.3 представлено ґрунтовну характеристику методологічного інструментарію, яким послуговувалася авторка. Зокрема, на с. 39–40 вона акцентує увагу на біографічному методі як основі проведеного дослідження. В цілому погоджуючись із цією тезою, водночас можемо зауважити, що в даному разі коректніше було би вести мову не про біографічний метод (як сукупність прийомів чи операцій практичного або теоретичного освоєння дійсності, підпорядкованих вирішенню конкретного завдання), а про біографічний підхід (тобто позицію, з якої розглядається предмет дослідження, напрям наукових студій як сукупність цілісно спрямованих принципів і методів).

У тексті дисертації подекуди зустрічаються орфографічні, пунктуаційні та стилістичні огріхи.

Також мають місце окремі оформлювальні похибки. Наприклад, на с. 43 авторка пише «XIX століття», а на с. 46 – «XIX ст.»; на с. 53 вказано «1906 рік», а на с. 70 – «з 1914 до 1918 рр.». На с. 94 дисертантка наводить повне ім'я сучасної української літературознавиці Ярини Цимбал, а на с. 113 дає лише її ініціал (Я. Цимбал) тощо.

Втім, зазначені недоліки не впливають на загальне позитивне враження від роботи. Дисертація присвячена актуальній темі, а її наукова цінність і практична значущість не викликають сумнівів.

ВИСНОВОК

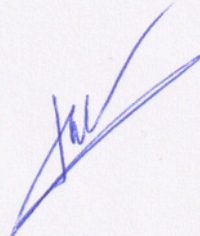
Дисертаційна робота Білас Юлії Валеріївни «Життєвий шлях, творчий доробок та громадська діяльність С. В. Пилипенка (1891–1934 рр.)» за своїм змістом відповідає спеціальності 032 – Історія та археологія. Дисертація є завершеною науково-дослідною роботою, яка розв'язує важливу наукову проблему, яка полягає у здійсненні комплексного дослідження біографії і проведенні реконструкції життєвого шляху українського письменника і громадського діяча С. В. Пилипенка на основі опрацювання широкої історіографічної та джерельної бази.

Подана дисертаційна робота «Життєвий шлях, творчий доробок та громадська діяльність С. В. Пилипенка (1891–1934 рр.)» Ю. В. Білас відповідає спеціальності 001 – «назва спеціальності», відповідає вимогам до дисертацій на здобуття

наукового ступеня доктора філософії, а саме вимогам пунктів 6, 7, 8 і 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого Постановою КМУ від 12.01.2022 р. №44, а здобувач Білас Юлія Валеріївна заслуговує присудження наукового ступеня доктора філософії за спеціальністю 032 – Історія та археологія.

Офіційний опонент

Заступник директора
Центру українських студій
та краєзнавства
імені академіка П. Т. Тронька
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна,
кандидат історичних наук

Ольга ВОВК

01.05.2025 р.

В.О.
ПІДПИС ЗАСВІДЧУЮ
Начальник відділу
кадрів

